

Čigorin o „dvou střelcích“ a „dvou jezdcích“

P.Romanov – Šachmaty v SSSR 11/1952

Velké místo v boji M.I.Čigorina za realismus šachového umění zaujala tvůrčí polemika proti jednomu z dogmat „nové školy“ Steinitze-Tarrasche – o převaze dvou střelců nad střelcem a jezdcem, nebo nad dvěma jezdcí.

Všimněme si některých z mnoha vyjádření Čigorina v tomto sporu.

V poznámkách k partii Čigorin – Gunsberg, hrané v New Yorku, 1889, napsal Čigorin ke svému tahu 7.Jxc6 (po 1.e4 e6 2.d4 d5 3.ed ed 4.Jf3 Jf6 5.Sd3 Se7 6.Je5 Jc6): „Steinitz poznamenal, že se mělo hrát 7.Sb5 Sd7 8.Jxd7 Dxd7 9.0-0, protože si bílý udrží dvojici střelců proti jezdcí a střelci. **Domnívám se, že střelec je figura těže síly jako jezdec a v daném případě bílý, ztrácije dvě tempa, zaostal by ve vývinu své hry.**“ (Novoje Vremja, 18.6.1890 – redigoval Čigorin – dále NV)).

Dotýká se jedné varianty španělské hry, Čigorin psal:

„Souhlasím s názorem těch hráčů, kteří dávají přednost výměně střelce za jezdce, bez ohledu na to, že střelec je o 0,45 silnější jezdcem ... (Podle výpočtu jednoho matematika-šachisty, střelec = 3,50 a jezdec = 3,05).“ (NV, 10.3.1903). Tento výsměch si mohl připsat Tatrách, který „převahu“ střelce nad jezdcem prohlásil „malou kvalitou“. Tarrasche a jemu podobné dogmatiky nazval Čigorin „střelcouctívači“ (NV, 19.1.1907).

Poučný je následující příklad. V partii Janowski – Tarrasch (Viedeň, 1898) se černý již po 10 tazích (1.e4 e5 2.Jf3 Jc6 3.Jc3 Jf6 4.Sb5 Sb4 5.0-0 0-0 6.d3 d6 7.Sg5 Sxc3 8.bc h6 9.Sh4 Sg4 10.h3 Sxf3) ocitnul v obtížném postavení. Jeden komentátor spatřoval příčinu v tom, že Tarrasch ponechal soupeři dvojici střelců, které sám považuje za silnější než dva jezdce. **„Konec konců nespočívá síla ve dvou střelcích, - opáčil Čigorin – Černý zhoršil svou pozici tím, že postoupil pěšcem h6, místo 8. ...Jc6-e7, navíc ještě udělal neužitečný tah střelcem na g4.“** (NV, 15.10.1898).

Když Čigorin ve své hlídce publikoval jednu partii, zdůraznil, že v ní **„dva střelci se ukázali bezmocní proti dvěma jezdcům“** (NV, 17.10.1902).

Nejhlasitěji se Čigorin vyjádřil k otázce o srovnatelné síle dvou střelců a dvou jezdců v souvislosti s vydáním Laskerovy knihy „Zdravý smysl v šachu“ v roce 1895.

Polemice proti základním tvrzením této knihy přikládal Čigorin zvláštní význam. Lasker byl propagátorem dogmat jím poraženého Steinitze. Vystoupení nového mistra světa ve prospěch učení „nové školy“, navíc ještě pod praporem „filosofie zdravého smyslu“, mělo sílu zvláštní autority v širokých kruzích. Nemohlo zůstat bez odezvy. Vida, proč se Čigorin tak často vracel ke kritice první knihy „neomylného, jak ironicky psal, analytika a praktika p. Laskera“.

Lasker ve své knize zkoumá pozici, vzniklou v jím navržené variantě Evansova ambitu:

1.e4 e5 2.Jf3 Jc6 3.Sc4 Sc5 4.b4 Sxb4 5.c3 Sa5 6.0-0 d6 7.d4 Sb6 8.de de 9.Db3 Df6 10.Sd5 Jge7 11.Sg5 Dg6 12.Sxe7 Kxe7 13.Sxc6 Dxc6 14.Jxe5 De6 15.Da3+

Diagram

Zde Lasker navrhuje 15. ...Kf6 nebo 15. ...c5 a hodnotí pozici ve prospěch černého, protože má **„dva střelce, skvělý vývin sil a výbornou pozici“**.

„Poukazem na dvojici střelců, - začíná svou odpověď Čigorin, - Lasker pochopitelně má na mysli, že dva střelci jsou silnější dvou jezdců. A tak, když vezmeme v úvahu i skvělý vývin sil a „výbornou pozici“, má černý podstatnou převahu nad soupeřem a všechny šance na výhru. Nicméně Laskerovo hodnocení pozice je **podle mého názoru, nanejvýš subjektivní**, sotva odůvodnitelné v praxi. Nepotvrzené, byť povrchní analýzou pozice, nic neobjasňuje příznivcům šachu, které více zajímá otázka: **jakým způsobem vyjádřit v daném případě „sílu“ dvou střelců nad dvěma jezdcí a jakou roli budou hrát?** Zajímavá pozice v Laskerově variantě může vzniknout i praktické hře. Proto jsem se tím zajímal a pokusil jsem se jej nalézt. Ale má analýza vede ke zcela opačným závěrům, tedy, že veškeré výhody pozice se nacházejí na straně bílého. Sotva se spletu, když řeknu, že podrobná analýza a praxe ukáží, že černý se nachází v postavení téměř beznadějném.“

Dále Čigorin rozebírá základní možná pokračování:

15. ...Kf6 16.Jf3! a pak c4 nebo Jbd2 a Jd4; „postavení černého krále umožňuje bílému zvolit na něj přímý útok“.

15. ...c5 16.f4 a pak c4, Jc3-d5; „...lepší tahy, - píše Čigorin, - s nimiž by mohl černý rozvinout své síly, jsem nenašel“.

Zvláště pečlivě analyzuje Čigorin „varianty, ve kterých se **názorně ukazuje síla jezdce na pozici d5**“. Například, 15. ...c5 16.f4 Vd8 17.c4 f6 18.Jc3 fe 19.Jd5+ Kf8 20.Vab1! Sd7 21.f5 Dh6 22.Vb3! a černý nemá obranu. **„Při tom se ukazuje, že oba střelci se nemohou aktivně zapojit do obrany krále před napadáním samotným jezdce“**.

„Zkrácenými variantami, - zakončuje Čigorin, - konec konců nejsou vyčerpány všechny možnosti obrany. Černý by vykazoval větší houževnatost, pokud by nedělal tah pěšcem f7 na f6; ale v tom případě by zaujímali oba jezdci bílého dominantní pozice na d5 a e5. Při výměně střelce za jezdce d5 by centrální volný pěšec, krytý dalšími, nabýval velkého významu. **A tak, nikoli ve dvou střelcích nebo jezdcích, vlastně spočívá převaha té, nebo druhé strany, ale v pozici, kterou zaujímá, nebo kterou můžou dosáhnout ve vztahu s dalšími figurami**“ (NV, 30.1.1897).

Předpojatému dogmatu postavil Čigorin konkrétní přístup ke každému šachovému postavení . Polemika ohledně otázky o srovnatelné síle dvou střelců a dvou jezdců byla dílčím vyjádřením boje M.I.Čigorina proti hodnocení šachové partie na základě „obecných pravidel“ a „principů“.

„Řídil jsem se, - formuloval svůj tvůrčí pohled velký ruský šachista, - nevytrženými teoretickými úvahami o srovnatelné síle figur atd. a jedině těmi skutečnostmi, jaké se nabízely v tom, nebo onom postavení v partii, které sloužilo za předmět podrobné a maximálně přesné analýzy. Každý můj tah byl přiměřeným vývodem z řady variant, ve kterých teoretické „principy hry“ mohly mít pouze omezený význam“.

Tato polemika se nevedla pouze teoreticky, ale především v praxi. V partiích s představiteli „nové školy“ Čigorin mnohokrát ponechával svým soupeřům jimi tolik uctívanou „převahu dvojice střelců“, zůstáváje často se dvěma jezdci proti dvěma střelcům a dosahoval skvělých výher. Postačuje se odvolat na takové partie, jako Burn-Čigorin (Berlín, 1897), Čigorin-Steinitz (Vídeň, 1898) a mnohé jiné.

Zvláště silný dojem zanechalo v šachovém světě Čigorinova výhra, které dosáhl ve svém prvním střetnutí s Laskerem na turnaji v Hastingsu v roce 1895. Čigorin zvolil vlastní systém v dámském gambitu s tahy Jc6 a Sg4 a již v zahájení zůstal s dvěma jezdci proti Laskerovým dvěma střelcům. Po 18. tahu bílého přešla partie do následující pozice:

Diagram

Dále následovalo: 18. ...c4! 19.Sc2 f5! 20.Sc1 Vf7! 21.Sa3 Vc6 22.Sc5 Va6 23.a4 Jc6 24.Vb1 Vd7 25.Vgg1 Jge7 26.Vb2 Jd5 27.Kd2.

„Bílý ničeho nedosáhl, zato černý provedl řadu operací, jimž významně vylepšil svou pěšcovou i figurovou pozici. Čigorinova tvůrčí metoda myšlení dosáhl vítězství nad dogmatismem obecných postavení steinitzovské poziční školy“, - píše P.A.Romanovskij.

27. ...Va5 atd. až 57. ...Vfxg5 a Lasker vzdal.

Bílý střelci v průběhu celého boje nemohli vystoupit z vězení. „Jedna z nejskvělejších Čigorinových partií. Svým obsahem představuje jasný výklad tvůrčího náhledu geniálního ruského mistra“ (Romanovskij).

Podobné předmětné lekce nemohly nezanechat dojem dokonce i na představitele „nové školy“. Ale i v těchto případech jim zůstával tvůrčí obsah šachového myšlení Čigorina nedostupný.

Tak se zrodila legenda, že buďto byli jezdci „oblíbenými figurami“ Čigorina, anebo právě jezdci manévroval se zvláštním uměním a sotva-li neměl za to, že dva jezdci jsou silnější než dva střelci!

Ohlasy této legendy bohužel dolehly i do naší literatury. Tak, VM Levenfiš spatřoval jeden z „nedostatků“ Čigorina v tom, že „vystoupením proti krajnímu dogmatismu Steinitze-Tarrasche, sám ... upadl do druhé krajnosti. „Zde, například, zajímavý detail, - píše Levenfiš, - Čigorin musel znát sílu dvou střelců. V jednotlivých partiích skvěle realizoval jejich převahu. Nicméně, na rozdíl oproti Steinitzovi a Tarraschovi, Čigorin ochotně měnil střelce za jezdce. A přestože Čigorin skvěle manévroval jezdci, někdy musel dokazovat svou pravdu. Pokud by byl Čigorin objektivní, tak dříve nebo později by se přesvědčil, že střelci jsou ve většině případů silnější než jezdci. Ale jeho předpojatost proti „nové škole“ vedla k tomu, že výjimku považoval za pravidlo ... Jezdec a věž byly oblíbené figury M.I.Čigorina (článek „Tvorba M.I.Čigorina“ v knize N.I.Grekova „M.I.Čigorin“, 1939, str. 394).

Konec konců, nic nemohlo být Čigorinovi více cizí, než takový „nedostatek“.

Když se pokusili samotnému M.I. připsat zvláštní zálibu k jezdcům, postupoval rozhodně a rázně. V roce 1902 publikoval Janowski ve francouzském časopise „Strategie“ partii, kterou vyhrál na turnaji v Hannoveru s Napierem. To dalo Janowskému, jak psal Čigorin, „podnět k vynesení soudu na téma o převaze dvou střelců nad dvěma jezdci. Tato převaha, uvádí Janowski, se ještě jednou a dostatečně jasně potvrzuje vzpomínanou partií ...“Tato otázka (tj. o převaze dvou střelců nad dvěma jezdci) se často posuzovala v našem tisku“, upřesňuje Janowski. „Někteří hráči, - píše, - „upřednostňují dvojici střelců (například doktor Tarrasch), jiní – dvojici jezdců (Čigorin)“. Sám dochází k závěru, že dvojice střelců v přibližně rovném postavení má vážnou převahu.

„Janowski může svobodně prohlašovat jakékoliv své mínění, - odpověděl Čigorin, - ale nepostupuje správně, když připisuje druhým, by t' by se jednalo o malichernost, nějaké hloupé „přednosti“. „...Ani v „Šachmatnom listke“, ani ve „Vestnike“, ani v časopise „Šachmaty“, ani v „Novom vremeni“, ani jemu osobně jsem nic takového neřekl“ (NV, 16.9.1902).

Důvod neobvykle ostré odpovědi Čigorina je jasný. Předmět sporu nebyl již tak „bezvýznamný“. Připisovat Čigorinovi hloupé upřednostňování dvou jezdců znamenalo připisovat odtržený „princip“, a toto velký ruský šachista nemohl strpět.

Konkrétním přístupem k pozici Čigorin neustále poukazoval na sílu střelců, pokud to vyplývalo z postavení. Například při komentování partie Tarrasch – Marco (Monte Carlo, 1903), Čigorin psal: „V této pozici by mohla dvojice střelců černého sehrát velkou roli“ a ještě jednou: „V tomto postavení zaujímají černí střelci silné útočné pozice“ (NV, 10.3.1903).

Nicméně, charakteristický je následující příklad. V jedné ze svých hlídek umístil Čigorin partii Walbrodt – Janowski, v níž byly provedeny tyto úvodní tahy: 1.e4 e5 2.Jf3 Jc6 3.Sb5 Jf6 4.d3 d6 5.0-0 Se7 6.Jc3 0-0 7.d4 Jd7 8.Sxc6 bc 9.de de 10.De2. Janowski byl spokojen svou pozicí, protože si uchoval „dvojici střelců“. Čigorin v této souvislosti psal: „Přiznávám se k malé slabosti: také já bych dal přednost hrát černými, **nicméně ne pro to jediné, že má dva střelce, ale zejména proto, že za jejich pomoci je možné vést nikoliv neúspěšný protiútok**“ (NV, 1.12.1897).

Pokud se budeme zabývat tvorbou Čigorina, tak nalezneme nemálo skvělých obrazců využití úderné síly dvojice střelců v otevřených pozicích. Z mnoha uvádíme 20. partii zápasu s Gunsbergem, partie Tarrasch – Čigorin (Hastings, 1895), Čigorin – Showalter (Kolín, 1898), Čigorin – Falk (Moskva, 1899), Čigorin – Lebeděv (Moskva, 1900).